

До спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03
Національного університету
«Одеська юридична академія»
65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23

В І Д Г У К

**офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора,
завідувача кафедри цивільного права та процесу факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ
Жорнокуя Юрія Михайловича**

**на дисертацію Ярошевської Тамари Василівни на тему
«Охорона прав промислової власності: приватно-правовий аспект»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі
спеціальності 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право**

Актуальність теми дослідження. Розвиток сучасних технологій призвів до збільшення масштабів і різкого зростання інтенсивності використання об'єктів інтелектуальної власності. Права на результати інтелектуальної діяльності і засоби індивідуалізації набувають значення одного з основних об'єктів економічного обороту. Однак не лише регулятивні відносини у сфері інтелектуальної власності мають істотне значення, оскільки суб'єктивне цивільне право лише тоді становить реальну соціальну цінність, коли воно забезпечене ефективним механізмом охорони.

Стимулювання розвитку правової охорони об'єктів інтелектуальної та, зокрема, промислової власності стає одним з найважливіших чинників усього комплексу економічної безпеки та політико-економічних відносин – як усередині будь-якої цивілізованої країни, так і на міжнародному рівні. У зв'язку з євроінтеграцією України та гармонізацією законодавства, що регулює відносини щодо об'єктів права промислової власності виникли нові практичні проблеми щодо охорони прав учасників відповідних правових зв'язків. Існування низки проблемних питань правовідносин у сфері промислової власності у правозастосовній діяльності чи понять і категорій, які не мають однозначного тлумачення у цивілістичній науці та судовій практиці, викликало

потребу на теоретичному рівні зробити спробу їх окреслення. Саме з'ясуванню питань охорони прав промислової власності присвячене дисертаційне дослідження Т. В. Ярошевської.

Незважаючи на наявність певного циклу робіт у доктрині права промислової власності з питань охорони прав учасників відносин, об'єктами яких є об'єкти промислової власності (А. І. Абдуллін, А. Г. Андрощук, В. М. Білоусов, М. Ю. Капіца, О. В. Кохановська, О. О. Підпригора, О. І. Харитонова, Р. Б. Шишка, І. Є. Якубівський та ін.), саме комплексного дослідження обраної проблематики не було проведено. Такий стан справ зумовлюється: а) відсутністю єдиного нормативного забезпечення охорони прав учасників відносин промислової власності в Україні та країнах-учасницях ЄС; б) потребою у чіткому з'ясуванні кола нормативних актів, що чітко б встановлювали законодавство якої країни має бути застосованим під час охорони прав промислової власності; в) відсутністю стабільності позицій судових інстанцій щодо застосування механізму охорони таких прав у рамках як окремих країн-учасниць ЄС, так і наднаціональних судів.

Цінність поданого до захисту дисертаційного дослідження зумовлюється багатьма чинниками: а) існуванням у ньому цікавих, з точки зору науки, положень, що можуть бути використані при розробці відповідних змін до нормативно-правових актів у контексті євроінтеграційних процесів України та б) докладними формулюваннями досліджуваних питань. Використання авторкою сучасного наукового доробку української та зарубіжної науки, оптимальної в рамках цього дослідження методології, дало їй можливість отримати якісно нові результати, спрямовані на удосконалення охорони суб'єктивних прав учасників відносин промислової власності.

Поряд з наведеним, обраний напрям дослідження узгоджується з виконанням Концепції реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні, схваленої розпорядженням КМУ від 1 червня 2016 р. за № 402-р прийнятої на виконання Стратегії сталого розвитку «Україна–2020», схваленої указом Президента України від 12 січня 2015 р. за

№ 5, метою якої є впровадження в Україні європейських стандартів життя і виходу її на провідні позиції шляхом проведення реформи захисту інтелектуальної власності (вектор безпеки), планів наукових досліджень кафедри філософії та права Дніпровського державного технічного університету «Вдосконалення механізмів охорони промислової власності в Україні в умовах інтеграції до європейських стандартів» на 2017–2018 роки (державний реєстраційний номер 0117U000497) та «Проблеми охорони прав на об'єкти промислової власності в умовах інтеграційного розвитку України» на 2018–2020 роки (державний реєстраційний номер 0118U006884).

Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Дніпродзержинського (нині – Дніпровського) державного технічного університету 20 лютого 2011 року (протокол № 7) та уточнено 30 червня 2020 року (протокол № 4).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Належний ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечується, по-перше, використанням розгорнутої методології наукового дослідження правових явищ. По-друге, ретельним вивченням позитивного права України та закордонних країн. По-третє, рівнем узагальнення теоретичних висновків і поглядів, викладених у вітчизняній і закордонній літературі. По-четверте, належною апробацією результатів дослідження і їх оприлюдненням.

Ознайомлення із змістом дисертації дозволяє зробити висновок про сумлінність здобувачки при підготовці дослідження. Т. В. Ярошевська вдало оперує вмінням критично оцінювати наукові позиції з тих чи інших питань, які досліджуються у роботі. Порівнюючи різні точки зору науковців, авторка в багатьох випадках формулює власну позицію та є толерантною у дискусії з іншими фахівцями. З огляду на це з позитивного боку слід звернути увагу на чисельність використаних джерел (530 найменувань), досліджених нею при обґрунтуванні зроблених в дисертації висновків.

Розв'язання проблемних питань з охорони прав промислової власності в Україні вбачається у: встановленні відповідності положень національного законодавства міжнародним договорам та праву країн-членів ЄС; удосконаленні нормативно-правової бази та створенні дієвих механізмів охорони прав на об'єкти промислової власності, включаючи організаційне й фінансове забезпечення дослідницьких і наукових розробок; відповідній стратегії державної економіко-правової інноваційної політики для підвищення конкурентоспроможності вітчизняних робіт, товарів, послуг і ефективності охорони інтересів творців об'єктів права та законних правоволодільців; конкретних пропозиціях і рекомендаціях щодо вдосконалення законодавства України у сфері промислової власності (с. 39 дисертації).

Слід погодитися з думкою дисертантки, що європейська інтеграційна спрямованість України виступає наразі найсуттєвішим чинником реформ у всіх сферах суспільства. Аналіз наукової доктрини та практичних публікацій із врегулювання правовідносин у сфері приватного права дає підставу зробити висновок, що нині ЦК України потребує проведення термінової рекодифікації. Головними чинниками сучасної рекодифікації ЦК України є: європейська тенденція до уніфікації та гармонізації приватноправового регулювання та розробка і прийняття нових законів у країнах ЄС, зокрема, модернізація цивільно-правових кодифікацій з урахуванням міжнародних норм та законодавства ЄС (с. 369–370 дисертації).

Ступінь обґрунтованості наукових положень засвідчують висновки дисертантки за результатами дослідження. Про позитивне значення дисертації свідчить ґрунтовний аналіз як законодавства, що регулює відносини охорони прав промислової власності, так і наукової літератури щодо обраної теми. Робота побудована на аналізі матеріалів судової практики та іноземного законодавства (КНР, Іспанія, Італія, Німеччина, США, Франція, Японія та ін.).

Дослідниця підняла актуальні проблеми з охорони прав на об'єкти промислової власності та запропонувала власні підходи до їх вирішення, що можуть стати підґрунтям для подальших досліджень цієї проблематики. Загалом

аналіз дисертаційної роботи, опублікованих праць та автореферату Т.В. Ярошевської дозволяє стверджувати про достатній ступінь обґрунтованості та наукову достовірність отриманих результатів. Постановка завдань, визначення об'єкта, предмета та мети наукового пошуку має чіткий і зрозумілий вигляд та відповідає встановленим вимогам. Все це дає підстави вважати про досягнення здобувачкою мети наукового пошуку. Висновки за темою дослідження в цілому відповідають поставленим завданням, що дозволяє зробити висновок про їх обґрунтованість та глибоке опрацювання теми.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, у значному ступені зумовлюються актуальністю дослідження й не викликає сумнівів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є одним із перших у доктрині цивільного права комплексним дослідженням охорони прав промислової власності в Україні в умовах європейської інтеграції. Теоретична база роботи дозволила сформулювати й обґрунтувати низку наукових положень, що мають новизну і пріоритет для розвитку науки національного цивільного права, а саме:

- обґрунтування нового напрямку вирішення завдання охорони прав на об'єкт промислової власності, що створений на замовлення при виконанні НДДКР за бюджетні кошти з урахуванням презумпції виключності прав творця, встановлення правового режиму об'єкта права, визначення механізму реалізації майнових прав сторін на створений об'єкт промислової власності та правового режиму його використання у цивільному обороті, збалансування майнових прав і юридичних обов'язків сторін у договірних відносинах з урахуванням інтересів творця об'єкта права, виконавця замовлення та інвестиційних державних інтересів;

- авторське визначення понять «корисна модель», «винахід», «промисловий зразок», «комерційне найменування», «трансфер технологій»;

- обґрунтування, що наближення законодавства України у сфері промислової власності до відповідного позитивного права ЄС має зважати на

систему правових норм ЄС, рішення ЄСПЛ, що забезпечують функціонування відповідних інститутів охорони прав промислової власності. Слід погодитися з авторкою, що при цьому не варто копіювати підходи до охорони прав промислової власності, які проведені у європейському праві, а враховувати усі елементи позитивного права України;

– обґрунтування розуміння того, що поняття «трансфер технологій» у законодавстві України визначене через суто договірне поняття – передачу технології, майнові права на яку переходять від однієї особи до іншої шляхом укладання цивільно-правового договору. Водночас трансфер технологій, перш за все, – це передача знань і досвіду з метою їх впровадження та підвищення рівня технологічного розвитку учасників. Слід погодитися з авторкою, що трансфер технологій передбачає не тільки передачу інформації про інновації, але й освоєння нової технології при активній участі творця об'єкта права, власника інформації та кінцевого споживача продукції (послуг), яка виготовляється (надається) за допомогою нової технології. При легальному визначенні цього поняття основний акцент має бути зроблений саме на його сторонах як учасниках правовідносин. На підставі цього, авторкою доречно запропоновано власне розуміння категорії «трансфер технологій»;

– обґрунтування доцільності закріплення у законодавстві України у сфері трансферу технологій положення про обов'язкову реалізацію трансферу технологій та/або їх складових, створених або придбаних за бюджетні кошти протягом трьох років після їх створення (придбання);

– вдосконалення положення про закріплення у законодавстві України у сфері охорони прав на промисловий зразок додаткової умови щодо визнання прав недійсними у судовому порядку, розширення об'єктів охорони, зокрема, внаслідок охорони об'єктів нестійкої форми, які в робочому режимі можуть бути охарактеризовані зовнішніми ознаками формоутворювальних виробів, узгодження положень ЦК України зі спеціальним законодавством щодо поділу промислових зразків на два правових режими та щодо строку чинності майнових прав на зареєстрований та незареєстрований промисловий зразок;

– вдосконалення механізму правової охорони географічних зазначень та захисту їх найменувань відповідно до європейського права та Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, який дозволить активно просувати національні географічні зазначення до споживачів у країнах ЄС, обґрунтовуючи унікальність споживчих властивостей та особливість виробництва цього об'єкта права;

– вдосконалення механізму здійснення трансферу технологій та/або її складових з урахуванням світового досвіду у цій сфері. Дослідниця наголошує на тому, що лише активна участь держави у створенні відповідних центрів з трансферу технологій як на законодавчому рівні, так і за допомогою довгострокового фінансування, а також податкова підтримка розробників інновацій та споживачів, які проводять впровадження технологій та/або її складових, може розв'язати проблемні питання активізації інноваційних процесів в Україні.

Дисертації притаманні й інші, не менш цікаві висновки, зроблені авторкою за результатами дослідження.

Сформульовані висновки та пропозиції щодо предмету дослідження є новими, відповідають загальному спрямуванню розвитку науки цивільного права та удосконаленню відповідного законодавства, яке регулює відносини промислової власності.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження та наукових положень в опублікованих працях. За темою дисертаційної роботи опубліковано 50 наукових праць, що відображають основний зміст дисертації, з яких 2 одноосібні монографії, розділ у колективній монографії, 25 наукових статей, серед яких 20 статей опубліковано у вітчизняних фахових виданнях (з них 8 статей у виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз), 5 статей опубліковані у закордонних виданнях з юридичного напрямку, 22 наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації, одноособовий навчальний посібник та колективний навчальний посібник.

Аналіз опублікованих здобувачкою наукових статей та тез доповідей на науково-практичних конференціях (с. 442–449 роботи) дозволяє дійти висновку

про належну повноту викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих наукових працях.

У дисертації Т. В. Ярошевської «Охорона прав промислової власності: приватно-правовий аспект» не виявлено порушень академічної доброчесності.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, що містять 14 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (530 найменувань) та додатків. Загальний обсяг роботи становить 506 сторінок, з яких основний зміст – 385 сторінок.

Робота написана в науковому стилі, її зміст викладено в чіткій логічній послідовності. Дисертація написана грамотно, українською мовою, стиль викладення матеріалу відповідає прийнятому в науковій літературі.

Зміст автореферату є ідентичним до змісту дисертації. Автореферат достатньою мірою висвітлює основні наукові й практичні положення дисертаційної роботи.

Зауваження щодо змісту дисертації. Разом з тим, позитивно оцінюючи проведену наукову роботу, необхідно зазначити, що дисертаційне дослідження містить низку положень, оцінок, висновків, пропозицій і рекомендацій, які відображають спірні теоретичні позиції або суб'єктивне сприйняття їх авторкою, що спонукає до дискусії з їх приводу, а саме:

1. На с. 11 дисертації стверджується, що обґрунтовано перспективний і новий напрям вирішення завдання охорони прав на об'єкт промислової власності, що створений на замовлення при виконанні НДДКР за бюджетні кошти. Проте, що це за напрям чітко не встановлено. Тому, додаткового пояснення та обґрунтування потребує авторська позиція щодо чіткого окреслення цього напрямку та вказівки на його елементи (складові частини).

2. Додаткового пояснення потребує позиція дисертантки щодо понятійного апарату «охорона промислової власності» чи все ж таки «охорона *прав* промислової власності», оскільки на с. 9 дисертації предмет дослідження заявлено як охорона прав промислової власності.

Виходячи з назви роботи «Охорона прав промислової власності» охороні підлягають права промислової власності, у той час як на с. с. 7, 60, 170 та ін. дисертації мова йде про охорону промислової власності. Звертаємо увагу, що на с. 8 дисертації зазначено, що мета дослідження полягає в проведенні науково-теоретичного аналізу існуючого стану цивільно-правової охорони промислової власності. Крім того, одним із завдань роботи є визначення правового становища суб'єктів права та зміст суб'єктивних прав на *об'єкти промислової власності* (с. 8 дисертації).

Логічним з наведеного є питання: що ж є об'єктом охорони сама промислова власність чи права на об'єкти промислової власності?

3. Дискусійною є позиція дисертантки щодо умов патентоздатності корисної моделі. Так, на с. 12 дисертації стверджується, що корисна модель повинна мати незначний винахідницький рівень та має бути промислово придатною. Як відомо, відповідно до ч. 2 ст. 7 Закону України «Про охорону прав на винаходи та корисні моделі» корисна модель відповідає умовам патентоздатності, якщо вона є новою і промислово придатною. Отже, дисертантці слід пояснити:

а) чому нею не враховується така умова патентоздатності корисної моделі як новизна (на відповідну умову дисертантка вказує на с. 223 дисертації) та що мається на увазі під незначним винахідницьким рівнем, оскільки: 1) це поняття є оціночним (значний/незначний) (с. 68, 69, 103 дисертації), а на с. 198, 226 роботи мова вже йде про *нижчий ступінь творчості*; 2) відповідно до ч. 1 ст. 7 Закону України «Про охорону прав на винаходи та корисні моделі» винахідницький рівень вимагається щодо умов патентоздатності винаходу, а не корисної моделі;

б) чому, фактично, умови патентоздатності винаходу запропоновано застосовувати до корисної моделі, оскільки це може призвести до підміни цих різних об'єктів права промислової власності. Хоча дисертанткою на с. 67 роботи вказується, що це різні об'єкти промислової власності, які мають відмінні умови для набуття охоронних прав.

4. Досить суперечливим є твердження дослідниці про необхідність прийняття Кодексу України про інтелектуальну власність (с. 58, 59, 61, 100, 126, 406 дисертації), адже у запропонованій структурі є дублювання Книги 4 Цивільного кодексу України. При тому, дослідниця у роботі звертає увагу на те, що нині саме Цивільний кодекс України потребує проведення термінової рекодифікації, головними чинниками якої є і євроінтеграційні процеси в Україні, і узгодження кодифікованого акту зі спеціальним законодавством (с. 97 дисертації). Таке дублювання не можна позитивно оцінювати з погляду економії нормативного матеріалу та юридичної техніки. Дублювання не буває точним, що породжує різночитання, ускладнює правозастосовну практику та правозастосування, провокує використання закону для затягування справ у суді, підриває системність законодавства.

5. Підрозділ 2.2 має назву «Зміст суб'єктивних прав на об'єкти промислової власності». Загальновідомо, що зміст будь-якого суб'єктивного цивільного права становлять: а) правомочності (С. С. Алексєєв, О. С. Йоффе) або б) можливість вибору власної поведінки та можливість вимагати певної поведінки від зобов'язаної особи (т. зв. правомочність на свої та правомочність на чужі дії). Зміст же підрозділу свідчить про дослідження дисертанткою поділу прав на об'єкти промислової власності на майнові та особисті немайнові (с. 135 дисертації), вивчення питання про момент виникнення відповідних прав (с. 136–137 роботи) та характеристику особистих немайнових та майнових прав на об'єкти промислової власності. Відповідно виникає потреба у додатковому поясненні авторської позиції щодо наявності елементів змісту суб'єктивних прав на об'єкти промислової власності та їх характеристики.

6. На с. 129 роботи авторкою вказується, що одним із головних завдань держави у сфері правового регулювання відносин, що складаються між державним замовником, творцями об'єктів права та виконавцем замовлення, що отримує державне замовлення та бюджетні кошти, є розробка і реалізація правового механізму розподілу прав на створені результати науково-технічної діяльності та правового режиму їх використання у цивільному обороті, який

повинен враховувати інтереси й творців об'єкта права, й виконавця замовлення, й інвестиційні державні інтереси. Проте залишається питання: чи не виходить за межі дослідження пропозиції такого роду?

Загалом же варто зауважити, що висловлені зауваження у своїй більшості є дискусійними або мають рекомендаційний характер, тому вони в жодному разі не впливають на високу позитивну оцінку рецензованої роботи в цілому. Здобувачка наукового ступеня Т. В. Ярошевська володіє достатніми теоретичними знаннями, має необхідний практичний досвід застосування законодавчих положень, що стали предметом її дослідження, вдало аналізує проблемні питання та критично їх оцінює. Вона проявила безсумнівну здібність до самостійного ведення науково-дослідних робіт на належному науково-теоретичному й методологічному рівні.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК:

Представлена Т. В. Ярошевською дисертаційна робота на тему «Охорона прав промислової власності: приватно-правовий аспект» є самостійним завершеним науковим дослідженням, в якому отримані нові науково обґрунтовані результати, спрямовані на вирішення наукового завдання, що полягає у встановленні механізму та приватноправового порядку охорони прав промислової власності.

Дослідження є особистою авторською роботою, цілісною і завершеною згідно з поставленою метою та визначеними задачами. В опублікованих працях з достатньою повнотою відображено зміст і основні результати дослідження.

Автореферат дисертації належним чином розкриває основні її положення і висновки та є ідентичним дисертації за структурою та змістом.

Вищезазначене дає підстави для висновку про те, що дисертаційна робота «Охорона прав промислової власності: приватно-правовий аспект» за змістом відповідає вимогам МОН України, зокрема пп. 9, 10, 12 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України

№ 567 від 24.07.2013 р. зі змінами, а її авторка – Ярошевська Тамара Василівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного права та процесу факультету № 6
Харківського національного
університету внутрішніх справ

Ю. М. Жорнокуй